

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GELENEKSEL MİMARİDE AHŞAP KULLANIMININ KASTAMONU KASABA KÖYÜ CANDAROĞLU MAHMUT BEY CAMİİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

THE REVIEW ON THE WOODEN MATERIAL USAGE IN TRADITIONAL ARCHITECTURE SPECIFIC TO KASTAMONU'S KASABA VILLAGE'S CANDAROĞLU MAHMUT BEY MOSQUE

Hasan AYDIN*
Z. Sevgen PERKER**

Öz

Çeşitli uygarlıklara ve önemli tarihsel olaylara ev sahipliği yapan Kastamonu, kültürel değerleriyle, kentsel ve kırsal anlamda önemli bir coğrafya sergilemektedir. Kentin kuzeybatısında yer alan Kasaba Köyü'nde bulunan ve ahşap taşıyıcılar ile ayakta duran Candaroğlu Mahmut Bey Camii de Kastamonu'nun sahip olduğu mimari değerlerden bir tanesidir. Yapı, geleneksel mimaride ahşap kullanımının ender örneklerinden olup özgün özellikleri nedeniyle 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır. 650 yıllık tarihi yapının ahşap malzeme kullanımının araştırılması ve tanıtılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Kasaba Köyü, Candaroğlu Mahmut Bey Camii, Ahşap Cami.

Abstract

Kastamonu which has received various civilisations and important historical events reflects an important geography in terms of urban and rural with its cultural values. Candaroğlu Mahmut Bey Mosque in Kasaaba Town on the northern west of city and stands with wooden bearings is one of the architectural values that Kastamonu has got them. The building is one of unusual models for the wooden material use in the traditional architecture and it was taken to The Temporary List of UNESCO World Heritage in 2014 as it has got specific properties. The research and promotion of the wooden material use for 650-year historical building comprise the goal of this study.

Keywords: Kastamonu, Kasaba Village, Candaroğlu Mahmut Bey Mosque, Wooden Mosque.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin Kuzey Batı Anadolu Bölgesi'nde, Ilgaz Dağları'nın kuzeyinde yer alan Kastamonu kenti Anadolu'nun en eski yerleşmelerinden biridir. Geçirdiği tarihsel süreci nedeniyle Anadolu'nun önemli bir kenti olan Kastamonu kenti günümüzde çok sayıda mimari değere de ev sahipliği yapmaktadır. İlk kez 11. Yüzyıl Bizans belgelerinde adı geçen Kastamonu'nun Bizans ve daha önceki dönemlerdeki fiziksel yapısına ilişkin özgün bir belge bulunmamaktadır (Eyüpgiller, 1999). Kastamonu'nun Türk egemenliğine girişinin Danişmentliler zamanında olduğu bilinmekte, Danişmentliler'den sonra kısa bir süre Bizans hâkimiyetine girdiği görülen kentin Türk geçmişinde Selçuklu egemenliği büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi Anadolu'da Beylikler Dönemi 1277 yılında, Moğol istilası sonucunda Türkiye Selçukluları hanedan üyelerinin uç beyliklere yerleşmesiyle başlamaktadır. 13. Yüzyıl başında Çobanoğulları Beyliği hâkimiyetine giren Kastamonu kentinin, Selçuklu - Moğol Ordusu Komutanı Şemseddin Yaman Candar isimli komutanının ölümünün ardından yerine geçen Süleyman Paşa'nın Kastamonu'yu ele geçirmesi ile bölgede Candaroğulları Beyliği kurulmuş ve 96 yıl devam eden Çobanoğulları Dönemi sona ermiştir (Gürgözeler 2005; Yaman 2000).

"Candar" ismi, Selçuklu'da kişilere verilen önemli bir paye olup Acemce'de muhafız anlamına geldiği bilinmektedir. Candaroğulları Beyliği, 1231 - 146 yılları arasında Kastamonu, Sinop, Samsun, Çankırı ve Zonguldak'ın tamamı ile Çorum'un Kızılırmak'ın batısındaki bölümüne ve Bolu ilçelerine kadar yayılı bir alanda egemenlik sürmüştür olup, 1308 yılından itibaren Kastamonu kentini merkez olarak kullanmıştır (Yaman 2000). Candaroğulları'nın Kastamonu'daki egemenliğinin ilk dönemlerinde kentin doğu yakasında bulunan Ahmed Dede Camii, Ahi Ali Mescidi, Ahi Şorba Zaviyesi, Süleyman Paşa Türbesi gibi yapıların inşa edildiği bilinmektedir (Eyüpgiller, 1999). Kastamonu Kasabaköy'ünde bulunan, ahşap malzeme kullanımı ile dikkati çeken Candaroğlu Mahmut Bey Camii ise dönemin kırsal alanda inşa ettirilmiş olan önemli yapılarının başında gelmektedir. Karadeniz kırsal mimarisinde ahşap malzemenin özel bir önemi olduğu görülmektedir. Sözü edilen bölgede ahşap malzeme yalnızca konut yapılarında değil, aynı zamanda kırsal alanda bulunan cami yapılarında da ustalıkla kullanılmıştır (Can, 2003). Candaroğulları

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa.

**Başlıca Yazar, Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Bursa, E-Posta: zsparker@gmail.com

döneminde Kastamonu Kasaba Köyü'nde inşa edilen Mahmut Bey Camii de kırsal ve geleneksel mimaride ahşap kullanımının ender örneklerinden olup özgün özellikleri nedeniyle 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır.

2. CANDAROĞLU MAHMUT BEY CAMİİ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Candaroğlu Mahmut Bey Camii, Kastamonu'nun 20 km. kuzeybatısında bulunan Kasaba Köyü'nde, geniş bir bahçe içinde bulunmaktadır (Şekil 1, Şekil 2). Kitabesinden Candaroğlu Mahmut Bey tarafından 1366 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgi, yapının çam ağacından yapılmış taban altı tomrukları üzerinde, Kuniholm tarafından yapılan dendrokronoloji (ağaç halkalarından tarihlendirme yöntemi) çalışması ile doğrulanmıştır (Kuniholm 2004). Yapı, Anadolu'da bulunan, çivi kullanılmadan, bindirme tekniği ile inşa edilen cami yapılarından biridir. Günümüzde yapının çevresinde şadırvan, konuk evi ve tuvalet bulunmaktadır. Caminin güney doğrultusunda, yaklaşık 300 m mesafede bir de hamam yer almaktadır. Konuk evi ve tuvaletlerin 2002 yılında, Kastamonu Valiliği tarafından yapıldığı bilinmektedir.

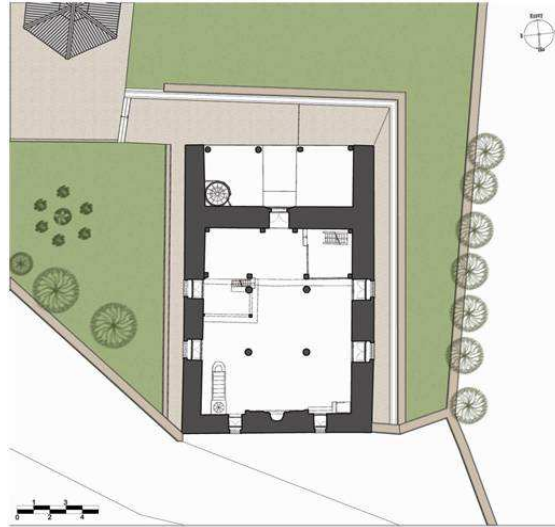

Şekil 1. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Genel Görünüm

Şekil 2. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Genel Görünüm

Cami, dışa açık bir son cemaat bölümü ile dikdörtgen biçimli ibadet mekânından meydana gelmiştir. Kuzey - güney doğrultusundaki yapı 17,90 m x 11,55 m ölçülerinde olup ana ibadet mekânı 9 m x 12 m ölçülerindedir (Şekil 3) (Yaylacioğlu 2010).

Şekil 3. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Zemin Kat Planı (Yaylacioğlu, 2010)

Yapının girişi ve son cemaat bölümünün bulunduğu cephe kuzey cephesidir. Son cemaat bölümünün üzeri ahşap dikme ve kirişler tarafından taşınan bir saçak ile örtülmektedir. Ahşap kiriş üzerinde saçağa kadar üç kademeli sonradan yapıldığı bilinen bir düzenleme mevcuttur. Son cemaat bölümünden caminin güney harimine lentolu ve söveli dikdörtgen bir kapı ile ulaşılmaktadır. Kapının üzerine gelecek şekilde sivri kemerli alınlık ve dikdörtgen pencere görülmektedir (Yaylacioğlu 2010). Giriş kapısı boşluğu blok mermer taşları ile oluşturulmuştur. Son cemaat yerinin sağ köşesinde minare girişi yer almaktadır. Caminin 2006 yılında geçirdiği restorasyon uygulamasından önce kesme taş olan minaresinin tek şerefeli olduğu ve 1945 yılı depreminde yıkılan özgün minarenin yerine yapıldığı bilinmektedir. 2006 yılında gerçekleştirilen restorasyon uygulaması sırasında kesme taş minare yıkılmış, yerine ahşap bir minare yapılmıştır (Yaylacioğlu, 2010).

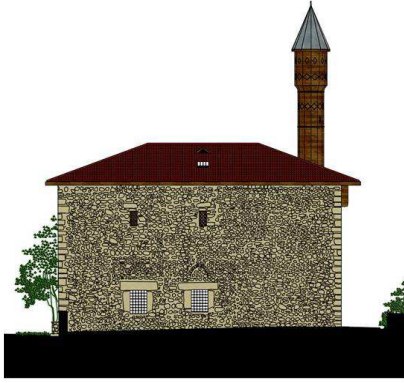
Caminin güney cephesi genişliği 1154 cm'dir. Zemine yakın kısmındaki iki pencere, dikdörtgen biçimli olup lentolu ve sövelidir. Aynı biçimde üst seviyede de bir adet pencere bulunmaktadır. Alt pencerelerden batı yönünde olanın ölçüleri 67 cm x 107 cm olup duvar bitimi ile mesafesi 289 cm'dir. Sözü

edilen pencerenin zeminden yüksekliği 122 cm'dir. İkinci pencerenin zeminden yüksekliği ise 210 cm'dir. İki pencere arasındaki mesafe 447 cm'dir. Alt kotta yer alan pencereler demir parmaklıklı, üst kottakiler ise ahşap kafeslidir. Güney cephesindeki saçak altı yükseklikler arazi kotundan ötürü farklılık göstermektedir. Zeminden saçak altına olan yükseklik batı köşesinde 867 cm iken doğu köşesinde 831 cm'dir (Şekil 4).

Şekil 4. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Güney Cephesi

Yapının doğu cephe ölçüleri, 1726 cm x 839 cm'dir. Cephede ikisi demir parmaklıklı ikisi ahşap kafesli olmak üzere dört tane dikdörtgen biçimli pencere yer almaktadır. Alt kat pencerelerden sol tarafta bulunanın ölçüsü 138 cm x 140 cm olup yakın olduğu köşeden mesafesi 404 cm'dir. İkinci pencere ise 106 cm x 140 cm olup duvarla mesafesi 789 cm'dir. İki pencere arası 247 cm, her iki pencerenin yerden yüksekliği ise 88 cm'dir (Şekil 5, Şekil 6).

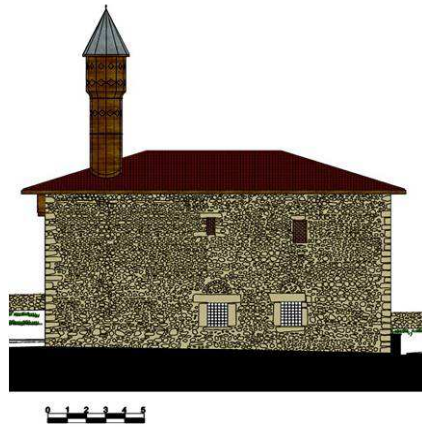

Şekil 5. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Doğu Cephesi
(Yaylacioğlu, 2010)

Şekil 6. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Doğu Cephesi Alt Kat Pencereleri

Yapının batı cephesi 1686 x 857 cm ölçülerindedir. Caminin doğu cephesinde bulunan dört adet pencerenin benzerleri batı cephesinde de yer almaktadır. Pencerelerin ölçüsü 136 x 105 cm dir. Soldaki pencerenin duvar bitiminden olan mesafesi 838 cm, iki pencere arası mesafe 303 cm ve her ikisinin de yerden yüksekliği 98cm'dir. Cephenin sağında yer alan pencerenin duvar bitimi ile mesafesi 464 cm'dir. Caminin minaresi batı cephesinin beden duvarına yaslanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Candaroğlu Mahmut Bey Camii Batı Cephesi
(Yaylacioğlu, 2010)

3. CANDAROĞLU MAHMUT BEY CAMİİ'NDE AHŞAP MALZEME KULLANIMI

Candaroğlu Mahmut Bey Camii'nin inşasında kullanılan başlıca malzemelerin taş ve ahşap olduğu görülmektedir. Dış duvarlarında kesme taş malzeme kullanılan yapının iç mekânında neredeyse tüm elemanlar (taşıyıcı dikmeler, tavan girişlemesi, tavan kaplaması ve iç mimari unsurlar olan minber ve kürsü) ahşap malzeme ile yapılmıştır. Yapı günümüzde büyük ölçüde özgünlüğünü korumaktadır.

Caminin son cemaat bölümünü doğu ve batı cephesinde bulunan 110 cm kalınlığında yığılma taş ile yapılmış beden duvarları sarmaktadır. Son cemaatin üzerini de kapatan ve yapının tek parça halindeki oturtma çatısını taşıyan doğu-batı yönündeki aşıklara 20 cm x 20 cm'lik dört adet ahşap dikme destek vermektedir. Ahşap dikmeler 25 cm yüksekliğindeki taş ayaklar üzerine oturmaktadır.

Caminin kuzeyinde yer alan taş söveli ahşap giriş kapısının üzerinde, yatay dikdörtgen biçimli mermer üzerine sülüsle yazılmış inşa kitabesi bulunmaktadır. Ahşap giriş kapısının boyutları 1,12 m x 1,84 m'dir (Şekil 8). Çift kanatlı ahşap kapıda birbirine simetrik, kakma tekniği uygulanmış motifler görülmektedir. İki dairesel, dört tane de damla şeklindeki formlar içine bitkisel ve birbirine geçmeli yıldızvari çiçek motifleri işlenmiştir. Kapının ahşap dikmesinde de kakma tekniği ve binisi üzerinde sülüsle yazılmış usta kitabesi yer almaktadır. Ahşap alanı rumi motiflerin işlendiği bir bordür çevrelemektedir. Kapıda yer alan panolar alt ve üst kenarlarından demir kabarıklı çivilerle kapı kanadına çakılmıştır (Şekil 9). Kapının eşiğinde 20 cm yüksekliğinde mermer bulunmaktadır. Basıldığı yerlerde aşınmalar gözlenmektedir. Kapıyı çevreleyen mermer alınlıkta parça izleri görülmektedir. Kırılmış olup ve yeniden monte edildiği izlerden anlaşılmaktadır.

Şekil 8. Ahşap Giriş Kapısı

Şekil 9. Giriş Kapısı Üzerinde Ahşap Pano

Ahşap işlemeli giriş kapısının, 1972 yılında yerinden izinsizce söküldüğü ve bir süre sonra Manisa'da bir okulun bahçesinde bulunduğu, sözü edilen olaydan sonra orijinal kapının olası bir çalınma riskine karşı Kastamonu Etnografya Müzesi'nde korunmakta olduğu bilinmektedir. Günümüzde kullanılan giriş kapısı ise Kastamonu'lu ahşap ustası Hikmet Değirmenci tarafından aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır (Web 1, 2015). Ahşap giriş kapısı üzerinde çeşitli bezemeler bulunmaktadır.

Caminin iç mekânında ikisi onikigen, ikisi dairesel kesitli olmak üzere dört adet ana dikme taşıyıcı görevi görmektedir (Şekil 10). Harimi enine ve boyuna olacak şekilde üç sahna ayıran dikmeler çam ağacından yapılmıştır. Harimin güneyinde kalan onikigen ahşap dikmelerin üst kısımlarında kırmızı zemin üzerine beyaz renkle geometrik bezemeler işlenmiştir. Dikmelerin alt kısımlarındaki bezeme ise kırmızı zemin üzerine çerçeveleri siyah, içleri ise beyaz renkli ters ve düz ok ucu şeklindedir. Dikme başlıklarının mukarnasları mavi yeşil ve kırmızı renklere boyanmıştır. Başlıklar ile ana girişler arasındaki profiller de işlenmiştir (Şekil 11). Yan yüzlerinde, kırmızı üzerine yeşil renkte bitkisel formda nakşedilen süslemeler görülmektedir. Harimin kuzey yönünde kalan dairesel kesitli ahşap dikmelerde uygulanan motiflerin her birinin farklı renklerde geometrik geçmeler ve ok ucu motifleri olduğu görülmektedir (Şekil 12). Yapılan incelemelerde dikmelerde ve dikme başlıklarında kullanılan ahşap malzemenin özellikle de ortam neminin etkisiyle bozulmalara uğradığı, bozulmadan dolayı bezemelerin de zarar gördüğü ve algılanmalarının güçleştiği tespit edilmiştir (Şekil 13).

Şekil 10. Cami Hariminde Ahşap Dikmeler

Şekil 11. Ahşap Mukarnaslı Dikme Başlıkları

Şekil 12. Ahşap Dikmelerde Bezemeler

Şekil 13. Ahşap Dikmelerde Bozulma ve Bezeme Kayıpları

Caminin tavanı Anadolu ahşap yapı geleneğinin, ahşap işçiliği ve bezeme ustalığının vardığı noktayı anlatması bakımından oldukça önemli bir detaylandırma içermektedir. Harimdeki ahşap dikmeler kuzey-güney doğrultusunda ahşap kirişler ile birleştirilmiştir (Şekil 14). Böylelikle tavan; orta tavan ve iki yan tavan olmak üzere üç bölümlü hale getirilmiştir. Taşıyıcı ana kirişlerin zemine bakan yüzleri geniş pahlar yapılarak detaylandırılmış ve bezemeli pervazlarla kaplanarak zenginleştirilmiştir. Kirişlerin orta kısımlarına ahşap sarkıtlar yerleştirilmiştir (Şekil 15). Orta tavan ve yan tavanlarda ahşap malzeme ile farklı bindirmeler oluşturulmuştur (Şekil 16). Tali tavan kirişlerinin zemine bakan yüzleri pahlanmış ve ahşap bindirmeler ile birleşim noktalarında yine bezemeli ahşap elemanlar ile zenginleştirilmiştir. Tavan kirişlemesi üzerine ahşap tavan kaplaması yapılmıştır (Şekil 17).

Yapının ahşap elemanlarının birleşiminde geçme sisteminin kullanılmış olması, özellikle çivi vb. metal malzemeye başvurulmamış olması olası korozyon sorununu ortadan tamamen kaldırmıştır. Yapının özgün detaylarıyla günümüze kadar ulaşmasında başlıca etkenin sözü edilen detaylandırma anlayışı olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 14. Ahşap Dikme ve Tavan Kirişi Birleşimi

Şekil 15. Ahşap Kiriş Alt Yüzlerinde Pah ve Ahşap Sarkıtlar

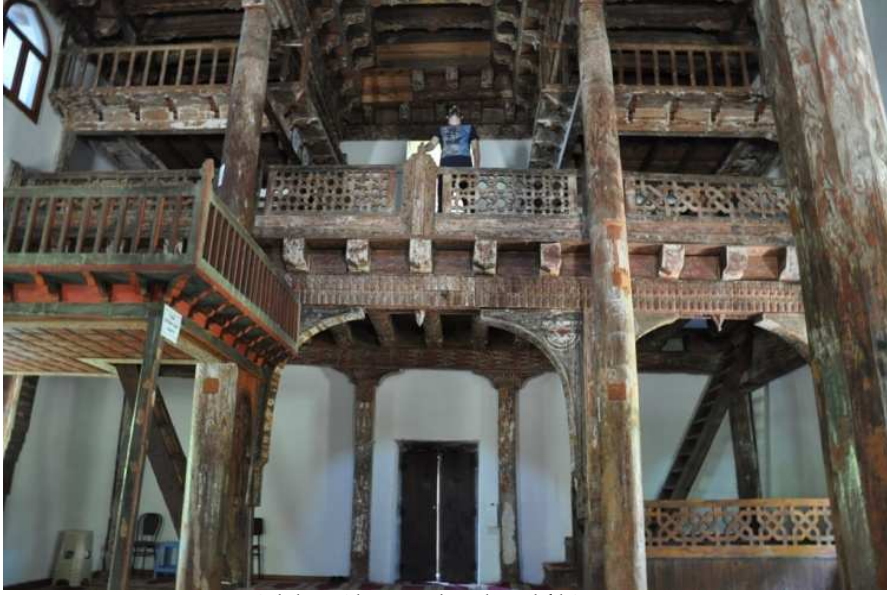

Şekil 16. Ahşap Bindirmeler

Şekil 17. Tali Tavan Kirişlemesi

Camide kademeli ahşap mahfil sistemi uygulanmıştır (Şekil 18). Mahfil de taşıyıcılığını ahşap dikme ve kirişlerin birbirlerine geçmesi ile kazanmıştır (Şekil 19). Mahfil döşeme kirişlemeleri cami tavanındaki ile benzerlik göstermektedir. Geometrik biçimler ile oluşturulan mahfil korkulukları da ahşap malzemedendir yapılmıştır (Şekil 20). Harim girişinin sağında ve solunda son cemaat duvarına bitişik şekilde 1.kat mahfile çıkan 60 cm genişliğinde ahşap basamaklı merdivenler bulunmaktadır.

Şekil 18. Ahşap Kademeli Mahfil Sistemi

Şekil 19. Mahfil Döşeme Kirişi ve Dikme Birleşim Detayı

Şekil 20. Ahşap Mahfil Korkulukları

Harimin kuzey duvarından 295 cm mesafede, sağ taraftaki ahşap dikmeye bitişik olarak düzenlenen müezzinlik mahfilinin Osmanlı Dönemi'nde yapıldığı sanılmaktadır (Web 1, 2015). Müezzinliğin kendisine ait bir de merdiveni bulunmaktadır. Tüm elemanlarında ahşap malzeme kullanılan müezzinliğin bir yanı caminin batı duvarına dayanmaktadır. Bu noktalarda 10 cm x 10 cm kesitinde ahşap dikmeler yer almaktadır. Bir köşesi yine ahşap dikme üzerine basan müezzinliğin bir köşesi ise harim taşıyıcı dikmesine dayanmaktadır.

Ahşap minber 78 cm x 264 cm ölçülerinde olup çam ağacından yapılmıştır. Sekiz basamakla çıkılabilen minberin günümüzde yalnızca taht kısmı özgünlüğünü korumaktadır (Yaylacioğlu, 2010).

Minberin taht kısmı dört ayak üzerine sabitlenmiştir. Tahtta ve korkuluklarda çitakari ve ajur tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Minberin külah kısmı piramit şeklinde olup dört sıralı mukarnasla zenginleştirilmiştir (Şekil 21, Şekil 22). Caminin ahşap kürsünün ise genişliği 100 cm olup yerden yüksekliği 110 cm dir (Şekil 23).

Şekil 21. Ahşap Minber

Şekil 22. Ahşap Minberde Külah

Şekil 23. Ahşap Kürsü

4. SONUÇ

Yüzyılımızda, evrensel kültür mirasının korunması konusu, tüm dünya ülkelerinin ortak sorumluluk alanındadır. Anadolu topraklarında, çağlar boyunca süren ve ahşap malzemeyi esas alan bir konut türünün var olduğu ve Anadolu'nun geleneksel ahşap yapı geleneğini büyük ölçüde sözü edilen konutun oluşturduğu bilinmektedir. Ancak Anadolu ahşap yapı geleneğinin sözü edilen konutlar ile sınırlı olduğunu söylemek, özellikle farklı coğrafyalarda ustalıklarla inşa edilmiş ahşap camilere haksızlık olacaktır. Ağırıklı malzemesi ahşap olan cami yapılarının korunarak geleceğe aktarılmaları için mimarlık alanında envanter ve belgeleme çalışmalarının yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bunun yanı sıra toplumun tüm üyelerinin, kültür mirası niteliğine sahip olan bu yapıların değerlerini algılamalarının sağlanması, yapıları benimseyerek koruma sürecinde aktif rol alabilmeleri bakımından önem taşımaktadır. Çünkü sözü edilen yapıların koruma ve yaşatma sürecinde önemli etkenlerden bir tanesinin kullanıcı davranışları olduğu görülmektedir. Diğer yandan yüzlerce yıldır varlıklarını sürdüren geleneksel ahşap yapıların, uzun süre ayakta kalabilmelerini sağlayan unsurların tespit edilmesi, günümüz mimarlarına nitelikli yapı üretme anlamında önemli ipuçları sağlayacaktır.

Türkiye'nin geleneksel ahşap yapı stoku düşünüldüğünde, konu ile ilgili araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Sözü edilen bilimsel alana katkıda bulunulması hedefiyle, bu çalışma kapsamında Anadolu ahşap yapı geleneğinin önemli örneklerinden olan ve sahip olduğu yapısal özellikler nedeniyle de UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girmeye hak kazanan Candaroğlu Mahmut Bey Camii'nin ahşap malzeme kullanımı ele alınmıştır. Ahşap camileri konu alan araştırmaların arttırılması ile toplumsal bilinçlenme ve eğitim, miras koruma ve yapı uygulama adına önemli adımlar atılacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- CAN, Y. (2003). *Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 14-15, Samsun.
- EYÜPGİLLER, K.K. (1999). *Bir Kent tarihi Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- GÜRGÖZELER, F. (2005). *Candaroğulları Beyliğinde İlmî ve Kültürel Faaliyetler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUNIHOLM P. I. (2004). *Deondokronoloji Yöntemiyle Tarihlenmiş Osmanlı Anıtları*, Osmanlı Arkeolojisi (Ed: Uzi Baram, Lynda Carroll), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- YAMAN, Z. (2000). *Kastamonu Kasaba Köyü'nün Candaroğlu Mahmut Bey Camii*, Ankara.
- YAYLACIOĞLU, Ö. (2010). *Kastamonu Kasaba Köyü Mahmud Bey Camii*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- WEB 1: <https://www.youtube.com/watch?v=I1zGLF4BM2M> (28.06.2015). Dünden Bugüne Ahşap Camiler Bölüm 6, TRT Belgesel.